

Spletna delavnica

**STAROST IN STARANJE V STOLETJU MEŠČANSTVA
(MEŠČANSKI POGLEDI NA STARANJE)**

16. december 2021 ob 10.00

Sofinancirano s strani ARRS v okviru projektov:

Kulturno-zgodovinski vidiki staranja: izkušnje, reprezentacije, identitete (J6-2572)

Jadranske socialne države. Socialne politike v transnacionalni obmejni pokrajini od sredine 19. do 21. stoletja (J6-1800)

Devetnajsto stoletje zaznamuje meščanstvo, ki razvije svoj kod obnašanja. V njem imajo pomembno vlogo določene vrednote, ki so obenem neločljivo povezane s starostjo in meščanskim odnosom do nje. Starost je v posebnem razmerju zlasti do posebej izpostavljenih meščanskih vrednot napredka in osredotočenosti na delo, racionalnosti, pa tudi odnosa do telesa in zdravja. Vse te vrednote lahko predstavljajo tudi sredstvo družbene kontrole in discipline, obenem pa meščanstvo v svoji dominantni vlogi ustvarja in prenaša določene stereotipne podobe. Razsvetljensko priseganje na razum in empirične raziskave med drugim vpliva na odnos meščanstva do medicine, tehnike in drugih področij vsakdanjika. Starost (posebej nižjih družbenih slojev) se v meščanskem kodeksu pogosto enači z revščino in se jo označuje kot »problematično«, jo pa zaznamuje cel spekter negativnih konotacij kot grožnje družbenemu redu, javnemu zdravju in morali, in ustvarja celo vrsto stereotipnih predstav ter starostnih diskriminacij. Referenti se bodo posvetili tradicijam, ki so vzpostavile današnje dojemanje starosti v zahodnih družbah kot obdobja slabega zdravja, ki vodi v smrt, ter številnim podobam »problematične starosti« zaradi zmanjševanja premoženja in moči, ali popolne odsotnosti sredstev za preživetje. Z vprašanji institucionalnih iniciativ in neformalnih mrež se bodo spraševali o možnostih preživetja starostnikov v času zelo omejenega dostopa do pokojnin. Na drugi strani pa se bo v okviru razprave iskalo tudi drugačne poglede na starostnike v preteklosti, in sicer kot vira izkušenj ter z vidika njihovega pomena v religioznem življenju, s stališča posameznika pa bo opazovano tudi razumevanje starosti kot obdobja bolj samostojnega življenja, neodvisnega od družbenega nadzora in od delodajalca.

Meščanski pogledi in odnosi do starosti in starostnikov

dr. Dragica Čeč, ZRS Koper, Inštitut za zgodovinske študije

Prispevek bo sestavljen iz dveh delov; najprej bodo podani splošni identitetni in vrednostni okviri in opredeljena skupina, ki proizvaja določene kulturne podobe starostne skupine in odnosa do drugega v 2. polovici 19. stoletja. Vrednostni okvirji, ki so ustvarjali meščansko identiteto, so ustvarjali tudi različne imaginarije staranja, ki so bili povezani z odnosom in politiko do lastne in drugih družbenih skupin (s stališča dominantnih družbenih skupin, zlasti z odnosom do delavstva ali podeželskega prebivalstva). Sledila bo predstavitev najbolj kulturno in historično zakoreninjenih podob o življenjskih obdobjih in položaju starostnikov v njih v meščanskem kulturnem miljenju. Zadnji del prvega sklopa se bo opredelil tudi do ustvarjanja podobe »drugega«, ki je postal star in pogosto tudi reven. Ali kot smo zapisali v povabilu na delavnico: starost (posebej nižjih družbenih slojev) se v meščanskem kodeksu pogosto enači z revščino in se jo označuje »kot problematično, ki pa jo zaznamuje celoten spekter negativnih konotacij kot grožnje družbenemu redu, javnemu zdravju in morali, ustvarja celo vrsto stereotipnih predstav in starostnih diskriminacij«. V drugem delu se bodo na podlagi analize primera poskusilo dostopati do splošnejšega orisa razumevanj življenjskih obdobj »drugega« v praksi, v tem primeru podeželskega prebivalstva. Druga študija, ki temelji na v meščanski družbi izrazito kriminaliziranem in zato moralno spornem dejanju, a v načinu predstavitve v javnih medijih v različnih jeziki in v obenem specifičnih političnih okoliščinah razkriva cel spekter meščanskih podob »drugega«. Ta podoba je ovita v izrazito moraliziranje, zagovarjanje socialnega discipliniranja in kriminaliziranja, a hkrati »zamolči«/spregleda družbene in kulturne razsežnosti fenomena.

Staranje v »družbi, ki se sprehaja lepo umita in počesana, nosi rokavice in ustanavlja hiralnice«

dr. Urška Bratož, ZRS Koper, Inštitut za zgodovinske študije

V prispevku bomo pozorni na dojemanje starosti v času druge polovice 19. stoletja, predvsem v okviru meščanske etike in vrednot, za katere se zdi, da so si zatiskale oči pred stiskami, ki so pestile velik del starostnikov. Čeprav so bile starostne telesne hibe dojete kot ovira in vir »agonije«, jim medicinska stroka v tem času še ni posvečala posebne pozornosti. Starostne bolezni in šibkost so bile dojete kot pričakovana stanja – bolj boleče za družbo pa so bile denimo smrti in bolezni mladih. Priporočila za podaljševanje življenja, ki so bila namenjena odgovornemu življenjskemu režimu že od mladih let naprej (počitek, duševni mir, ustrezen prehranski režim, optimizem,...), so obenem predstavljala težko dosegljiv ideal, pogojen z ustrežno ekonomsko varnostjo.

Na drugi strani indici o socialnih stiskah starostnikov, ki se kažejo prav skozi zdravstveno dokumentacijo, pričajo o tem, da je bila s starostjo pogosto povezana velika finančna nestabilnost. V predstavah višjih družbenih plasti pa je bila družbena naloga, da poskrbi za revne onemogle ostarele, že opravljena s tem, ko jim je bilo odmerjeno mesto v ubožnici ali hiralnici. Zato v opisu idealnega 'gerocomiuma' (kakršnega nam zapusti Paolo Mantegazza) srečamo idealistično predstavo o instituciji, ki bi bila njihovo popolno nasprotje, saj bi bila namenjena posebej premožnim (zdravim) ostarelim, v njej pa bi težili k zagotavljanju zadovoljstva, poguma ostarelih, ter odvrčali njihovo bolečino, žalost in misel na smrt.

“Človeško življenje zdravo ohraniti in podoljšati.” Vpliv Christopa Wilhelma Hufelanda na dojemanje starosti in staranja v dobi meščanstva

dr. Meta Remec, Inštitut za novejšo zgodovino

Prispevek se bo osredotočal na nasvete in moralne pouke, ki naj bi ljudem podaljšali življenje, utrdili njihovo zdravje, ki so v 19. stoletju preplavili družbo. Nasveti o zdravem življenjskem slogu so vključevali navodila za vzdrževanje čistoče, pravilno prehranjevanje, izogibanjem razvadam, pa tudi navodila za podaljševanje življenja in zdravo in srečno starost. Vodilni pisec tega obdobja, Christoph Wilhelm Hufeland, je izrazito vplival na pisce priročnikov, bontonov, pratik, časopisja in drugega poljudnega tiska. Bil je vodilni glasnik boja proti vsaki nezmernosti in proti kakršnikoli ekscesom, saj je bil prepričan, da lahko zmernost, treznost in racionalen pristop zagotovijo boljše in daljše delovanje organizma. Na pričakovano življenjsko dobo naj bi bilo tako mogoče vplivati predvsem na štiri načine: s povečevanjem in skrbnim upravljanjem z življenjsko silo, z utrjevanjem organov, z zmanjševanjem porabe in z načrtnim obnavljanjem potrošenih moči in energije. Ideja o podaljševanju življenja seveda ni bila v celoti Hufelandova, saj so podobne teorije pred njim že predstavili drugi, Hufeland pa je bil med prvimi, ki je svoje delo namenil širši publiki. Njegovemu zgledu so nato sledili še številni drugi pisci, ki so dokazovali, da si je z zmernim življenjem, odpovedovanjem strastem in izogibanjem razvadam mogoče zagotoviti dolgo in zdravo življenje oziroma predvsem v polnosti izkoristiti čas, ki je na zemlji človeku dan od Boga. Prispevek bo analiziral percepcijo Hufelandovih idej o starosti in staranju pri takratnih vodilnih evropskih intelektualcih, zlasti Immanuelu Kantu in Giacomu Leopardiju, ki sta Hufelandu očitala, da ni ločeval med golim obstojem in človeka vrednim življenjem, zato naj bi bilo njegovo zavzemanje za dolgo življenje zmotno. Hufeland naj bi spregledal pasti podaljševanja življenja za vsako ceno in težave, ki naj bi jih s sabo prinašalo staranje, kot so izguba spomina, pešanje »življenjske sile« ter izguba intelektualnih sposobnosti. Analizirana bo opazna dihotomija med Hufelandovim dojemanjem starosti kot zlatega obdobja miru, spokojnosti in modrosti ter mnenjem drugih piscev, ki so staranje dojemali kot počasen proces fizičnega in mentalnega propadanja.

Podobe starosti v umetnosti druge polovice 19. stoletja

dr. Tomislav Vignjević, ZRS Koper, Inštitut za zgodovinske študije

Prispevek bo obravnaval dokaj številne upodobitve oziroma slikarske študije starih oseb v umetniškem opusu Ivane Kobilce. Sredi druge polovice 19. stoletja je namreč ustvarila vrsto fiziognomičnih študij starih oseb, s katerimi je potrdila in izpostavila svoje mojstrstvo v realistični slikarski govorici, ki je bila v tem obdobju v marsičem določena s slikarskimi načeli Laiblovega münchenskega kroga. V tej skoncentriranosti na psihološki izraz in realizem se njeno delovanje močno razlikuje od drugih slovenskih umetnikov tega časa, ki so najpogosteje upodabljali anekdotično žanrske prikaze starejših oseb. Prispevek bo tako izpostavil in analiziral izjemen pomen te skupine slik starih oseb, ki jih je Kobilca ustvarila v 80-ih in 90-ih letih 19. stoletja.

Vase zagledana meščanska dobrodelnost na primeru izbranih tržaških dobrodelnih društev druge polovice 19. stoletja

dr. Daša Ličen, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje

Dobrodelnost se je kot »način življenja« družbene elite ustalila že v prvi polovici 19. stoletja. Delovanje v dobrodelnih društvih je postalo pričakovano del plemiškega in pozneje tudi meščanskega etosa. Po besedah tržaške zgodovinarke Anne Millo se je dobrodelnost zacementirala tudi v ideologiji tržaške elite in uspešno združevala še tako različne pripadnike tržaške buržoazije. Tudi tukaj so bile ustanovljene številne dobrodelne organizacije, ki so s skrbjo za blaginjo otrok, prostitutk in drugih pomoči potrebnih želele prispevati ne samo k izboljšanju njihovega položaja, temveč tudi k širjenju »napredka« in »civiliziranosti«. V pričujočem prispevku si bom prizadevala pokazati, kako samozagledano in izključujoče je dobrodelno delovanje meščanstva pravzaprav bilo oziroma kaj se skriva za iluzijo nedolžnosti in altruizma.

Glavne značilnosti revščine in dobrodelnosti na Goriškem v obdobju Avstro-Ogrske

dr. Robert Devetak, Inštitut za narodnostna vprašanja

Revščina, ki je bila posledica različnih dejavnikov (npr. starost, bolezni, gospodarske krize, slaba izobrazba), je predstavljala velik in pogost socialni problem na Goriškem in Gradiškem v obdobju Avstro-Ogrske. Z njo se je soočal velik del tako podeželskega kot tudi mestnega prebivalstva. V tem obdobju je prišlo do vzpostavitve številnih javnih in zasebnih dobrodelnih pobud (komisije, društva, posebne institucije), s katerimi so oblast in filantropi poskušali reševati težke socialne razmere. Na predavanju bodo predstavljene glavne značilnosti revščine in najpomembnejše iniciative za njeno reševanje. Poseben poudarek bo namenjen tudi vplivu nacionalizma na dobrodelnost.